

A MAGYAR NÉPHADSEREG ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM

(Részlet a Hadtörténeti Levéltár 1956-os irataiból)

Közlő: Horváth Miklós

A Hadtörténeti Levéltárban az „1956-os gyűjtemény” – a közelmúltig „Az 1956-os ellenforradalom iratai” – megnevezéssel található az a ma még „Szigorúan Titkos!” minősítésű 15 csomagnyi – közel két folyóméternyi – anyag, amelyben összegyűjtötték és rendezték a forradalom időszakából megmaradt okmányokat, parancsokat, intézkedéseket, hadművelési naplókat, létszámkimutatásokat és térképeket. A gyűjtemény tartalmazza ezenkívül a Honvédelmi Minisztérium szervei, a katonai tanintézetek, az egyetemeken működő katonai tanszékek, a csapatok és Kiegészítő Parancsnokságok forradalom előtti helyzetéről, kiképzéséről, harckészültségéről, a személyi állományt érintő kérdésekről, valamint a forradalom alatti és utáni tevékenységéről szóló bizottsági jelentéseket is.

Ezen belül külön tematikus egységek a rendőri szervekkel, a Rádió épületénél október 23-án és 24-én lezajlott eseményekkel, a Budapesti Műszaki Egyetem és az Építő Műszaki Egyetem hallgatóinak a forradalom előkészítésében játszott szerepével, a harcokban való részvételükkel, továbbá a karhatalmi alakulatok megszervezésével és tevékenységével kapcsolatos iratok.

Az iratanyag 8. csomójában (3–121. oldal) található az a tanulmány, amelyet 1957. március–április hónapokban egy a Hadtörténeti Intézet dolgozóiból kijelölt bizottság állított össze, amelynek tagjai Kiss Károly – az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága titkára – írásos felhatalmazása alapján kikérdezhették a forradalom időszakában fontosabb funkciót betöltő személyeket is.

„Az 1956. októberi–novemberi ellenforradalom és a Magyar Néphadsereg” című tanulmány az alábbi fő részekből áll:

I. A Magyar Néphadsereg helyzete a fegyveres ellenforradalom kitörése előtt és 1956. október 23–30. között.

A Forradalmi Katonai Tanácsok megalakulása, működése és a hadsereg teljes bomlása (október 31.–november 2.).

II. A szovjet csapatok elleni fegyveres ellenállásra tett intézkedések és előkészületek (október 30.–november 2.).

III. Nemzetőrségek, különböző ellenforradalmi csoportok kapcsolata a hadsereggel (október 31.–november 2.).

IV. Az alakulatok és intézetek elhelyezése Budapesten 1956. október 31-én.

A tanulmányban külön rész foglalkozik a hadsereg november 3. és 10. közötti helyzetével, a második szovjet intervenció hadseregre gyakorolt hatásával és a befejező részben elemezték a Honvédelmi Minisztérium operatív tevékenységét, értékelték a hadsereg vezetésének intézkedéseit, s végül jellemezték a Politikai Főcsoportfőnökség, a politikai apparátus és a parancsnoki állomány „ellenforradalom előtti és alatti állapotát”.

A tanulmány törzsanyagát a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnöke 1956. december 27-én kiadott parancsára beküldött bizottsági jelentések képezték, melyekben igyekeztek feltárni azokat a legfontosabb okokat, amelyek meghatározták a csapatok és intézetek tevékenységét.

Akadályozta a valóság őszinte feltárását az a hadseregszerte kialakuló, egyre erősödő kollektív büntudat, melynek okai a szovjet csapatoknak a Magyar Néphadsereg főleg vidéki alakulatai ellen november 4-én végrehajtott durva támadása, csapataink lefegyverzése, egyes esetekben szétkergetése, a forradalom alatt alakult „Forradalmi Katonai Tanácsok” működésének Münnich Ferenc általi azonnali felfüggesztése, majd betöltése voltak. A hivatásos állomány többségét megalázta a „Tiszti nyilatkozat”, melyben az aláírók „elítélték az ellenforradalmi erők minden formáját, a brutális fehérterrort, a kapitalista körök aknamunkáját” és vállalták az „ilyen törekvések elleni harcot”, „egyértetettek” azzal, hogy „a népünket és hazánkat fenyegető ellenforradalmi veszély miatt szükséges volt kérni a baráti szovjet hadsereg segítségét az ellenforradalmi erők felszámolásához”. A letartóztatott, leszerelt és a karhatalomban szolgálatot teljesítő tisztek 1957 elején a jelentések összeállításának időszakában már tudták, hogy mit jelent a valóságban „az ártatlan, megtevesztett embereknek nem lehet bántódása” kádári ígéret.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága számára készülő tanulmányt összeállító bizottság sem tudta kivonni magát a fenti követelmények és hatások alól. A bizottság munkáját az is befolyásolta, hogy a hadsereget a társadalmi környezettől, feltételrendszertől elszigetelt intézményként vizsgálhatta csak, és nem foglalkozhatott az állami és pártvezetés, különösen az MDP Katonai Bizottságának a hadsereget érintő döntéseivel.

A betérjesztés előtt a tanulmányt lektoráló magas beosztású tisztek egy része kifogásolta, hogy az „...a teljes valóságot nem tükrözi vissza, mert a hadsereg vezetése nem volt független a párt és a kormány akkori vezetésétől”, és hiányolták a szélesebb összefüggéseket. Súlyos politikai hibának tartották, hogy a „Politikai Bizottság október 23-án döntött a szovjet csapatok behívásáról”, kérték, tisztázzák a párt Katonai Bizottságának hatáskörét, elsősorban azt, hogy volt-e joga tűzparancsot kiadni. Leírták, hogy a hadseregben a nevelés helyett durva, jogtalan fenyegetéseket adtak, amely kihatott a teljes személyi állományra. Egy ezredben havonta 140-160 főt fenyegettek meg, és ebből 30-40 fogdafenyítés volt. Véleményük szerint „egy-egy katonai egység úgy nézett ki, mint egy büntetőintézet”.

A véleményezők között voltak olyanok is, akik már a hadsereg általános jellemzőire vonatkozó megállapításokat is túl erősnek, az anyagot hibacentrikusnak és az elvi következtetéseket – bár a tanulmány írói szinte szóról szóra átvették a decemberi párthatározat fő megállapításait – elégtelennek, kevésbé meggyőzőnek találták, ezért javasolták annak elvetését és a pártközpont részére új anyag készítését.

Ők kerültek többségbe, a katonai felső vezetés – és közvetve a pártvezetés – ismét gyengének bizonyult, s a forradalom után sem volt képes szembenézni a hadsereg valós problémáival.

A hadsereg vezetése két-három hét haladékot kért és az 1957. május 15-én elkészült 15 oldalas előterjesztési javaslatban – amelyet már nem a Hadtörténeti Intézet készített – a hadsereg forradalom alatti tevékenységének okait a „Nagy Imre, a Petőfi Kör, az Irodalmi Újság, a Hétfői Hírlap által terjesztett opportunistá, revizionista, nemzeti kommunista nézetek bomlasztó hatásában... ..az imperialista hadseregek szolgálatában álló, nyugati államokban tartózkodó magyar fasiszta csapatok és a mindig ugrásra kész ellenforradalmi csoportok elleni harc lebecsülésében”, a hadseregben maradt „politikailag és szakmailag alkalmatlan tisztek tevékenységében”, a „horthy idők legvadabb önkényeskedéseit utánzó módszerek” alkalmazásában keresték.

Ebben a második változatban a valóságos problémákra már csak halvány jelzések utaltak.

Ezért több szempontból is fontos, hogy az 1956-os forradalom története iránt érdeklődő közvélemény megismerje a Hadtörténeti Intézet eredeti tanulmányának első, a „Magyar Néphadsereg helyzete a fegyveres ellenforradalom előtt” című részét.

Az egyik cél, hogy dokumentáljuk: a párt- és katonai vezetés egy ilyen tanulmány keretében sem volt képes szembenézni a valós helyzettel. A másik, hogy az ideologikus megközelítés „mögé nézve” megismerkedjünk a hadsereg személyi állományát érintő legfontosabb problémákkal. Ezek jelentős részben megmagyarázzák, miért nem sikerült a hadsereget teljes egészében felhasználni a forradalom elfojtására és választ kapunk arra a kérdésre is, hogy az október 23-i tüntetés méretétől és a nép elszántságától megrettent állami és pártvezetés miért csak egy idegen hatalom, a Szovjetunió fegyveres erejére támaszkodhatott a felkelt néppel szemben.

Nyilvánvaló, hogy az egész országot érintő és megmozgató társadalmi válság a „kommunista párt hadseregét” sem hagyta érintetlenül, és nem utolsósorban megtaláljuk a cáfolatát azoknak a nézeteknek, melyek a Néphadsereg erőinek a néppel szembeni alkalmazását a kádári vezetés felfogásához hasonlóan vezetési és parancskiadási „hibákra” vezette vissza.

Ezek után mégis joggal tehető fel a kérdés, hogy ilyen körülmények között született iratokból mennyiben ítélt meg realisan a Magyar Néphadsereg 1956-os szerepe és tevékenysége.

A beküldött jelentéseket egybevetve a forradalom napjaiból megmaradt iratokkal, a forradalom alatti tevékenységükért elítélt katonák perirataival, a résztvevők visszaemlékezéseivel és más levéltári és könyvészeti forrásokkal viszonylag autentikus kép alakítható ki a hadsereg működésének külső feltételrendszeréről, feladatairól és azok végrehajtásáról. Az olvasó és a kutató feladata, hogy lehántsa az előre gyártott, a felülről diktált elmélgedések, a valóságot elhomályosító, elfedő öngigazolás, a minden áron bűnbakot produkálni akarás burkát.

A sorok között olvasva láthatjuk, hogy az „ötvenes évek” sztálinista hatalmának kiszolgáltatott, szellemileg, erkölcsileg és sokszor fizikai értelemben is megnyomorított hadsereget ezernyi szál fűzte a sorsa alakítását 1956 októberében újra kezébe venni akaró néptömegekhez. A politikai és katonai vezetés bénultságában, a hadsereg működésének öntörvényeiben keresendő az okok, melyek következtében ez az életviszonyaiban is a néphez tartozó erő október 28-ig, a felkelés győzelméig nem vált a forradalom fegyveres erejévé és november 4-e után nem válhatott a forradalom vívmányainak hatékony védelmezőjévé.

A MAGYAR NÉPHADSEREG HELYZETE A FEGYVERES ELLENFORRADALOM KITÖRÉSE ELŐTT

Ahhoz, hogy a néphadsereg szerepét az 1956. októberi–novemberi eseményekben megérthessük, vissza kell pillantanunk az általános politikai helyzeten túlmenően a hadsereg fejlődésének és belső életének sajátosságaira, a hadseregen belül az elmúlt évek során végbement folyamatokra is. Előre kell bocsátani, hogy amilyen nagy hiba lenne az elmúlt tizenkét esztendő – a hatalmas eredményeket elhomályosítva – csak a negatív jelenségek szempontjából vizsgálni, ugyanolyan mértékben téves lenne hadseregünket is csak az elkövetett hibák tükrében nézni. Ez a történelmi tények elferdítésén túlmenően súlyos

igazságtalanság lenne azokkal a munkásokkal és parasztokkal szemben, akik a párt és a kormány hívó szavára az elmúlt években vállalták a tiszti hivatással járó nehézségeket, igazságtalanság a párttal szemben, amely mindig nagy gondot fordított a hadseregre és komoly erőfeszítéseket tett annak erősítése érdekében, valamint dolgozó népünkkel szemben, amely komoly anyagi áldozatok árán építette fel saját hadseregét. Éppen ellenkezőleg, az elmúlt időszak komoly eredményeként kell tekintenünk a pártunk vezetésével, dolgozó népünk erőfeszítése árán és a hadseregben tevékenykedő munkások, parasztok és értelmiségiek áldozatos munkájával létrehozott korszerű hadsereg megteremtését, amely áldozatkészségének, rátermettségének az elmúlt években számos példajelét adta.

E megállapítások mellett azonban őszintén meg kell mondani azt is, hogy azok a káros jelenségek, önkényeskedések, amelyek még Farkas Mihály miniszterségének idején kezdődtek, hosszú éveken át kísértettek és károsan éreztették hatásukat a hadseregben. A felesleges átszervezések, az ebből következő áthelyezések, a táborozásokkal kapcsolatos problémák, a tiszthelyettesi szolgálati idő felemelése, az elsőéves katonák szabadságjogosultságának megvonása és a súlyos törvénytelenések hosszú időre gyengítették hadseregünk erkölcsi-politikai állapotát. Köztudomású, hogy nem is olyan régen egyes parancsnokoknak joguk volt tiszteket is minden ügyészi vizsgálat nélkül bíróság elé állítani, a honvédelmi miniszternek joga volt a tisztek bírósági ítélet nélküli lefokozására: az önkényeskedés, az emberi méltóság megsértése szinte mindennapos jelenségévé vált és szélesen elterjedt a hadseregben az antihumánus szellem. Ez arra vezetett, hogy a vezetésben túlzott mértékben előtérbe kerültek az adminisztratív módszerek. Az önkényeskedés és a személyi kultusz légkörében elterjedt a hibákkal szembeni közöny, a gerinctelen, sokszor gyáva magatartás. A bátor, harcra való véleménynyilvánítás helyett az alkalmazkodás, a véleménykülönbség lett uralkodóvá. Mindezek következtében törvényszerűen csökkent a pártvezeték szerepe s váltak azok élcsapatból kiképzési segédszervezetté. A pártvezetésben is elterjedtek a katonai módszerek s ez nagymértékben gátolta a párt vezető szerepének érvényesülését. Ily körülmények között, midőn lecsökkent a hadseregben a párt tekintélye, a párt és az állam vezetésében elkövetett politikai hibák, továbbá az elmúlt idők hibáinak és bűneinek felszámolásában elkövetett következetlenségek, tévovázások, melyek lehetőséget adtak az ellenséges elemeknek arra, hogy hibáinkat kihasználva növeljék befolyásukat, rendkívül káros hatással voltak a hadsereg erkölcsi-politikai állapotára, különösen a kevesebb politikai és élettapasztalattal rendelkező fiatal tiszti, tiszthelyettesi és harcra állományra. Egyre több jel mutatta, hogy – természetesen – a hadsereg tagjaira is kihat az ország általános belső helyzete. Nőtt az elégedetlenség az életszínvonal alakulása miatt, hisz a katonák látták otthon az üres kamrákat, ismerték a tsz-ek gondjait, hallották a munkások elkeseredettségét a túlzott normák, a rossz anyagellátás, az alacsony kereset miatt s ez elkeseredettséget szült a hadsereg sorain belül is.

Különösen megmutatkozott ez a XX. kongresszus utáni bíráló légkörben, amikor a hadseregben belül az egyes helytelen nézetekhez való ragaszkodás és a felvetett problémákkal szemben tanúsított türelmetlenség fékezte az egészséges

folyamat kibontakozását. Megmutatkozott ez a nyári aktívák során, amikor már élesen merültek fel olyan kérdések, mint az öt éves tervvel kapcsolatos hibák nyilvánosságra hozatala, a hadsereg felelőssége a jugoszláv eseményekkel kapcsolatban, a túlzott gazdasági beruházások kérdése és olyan megoldatlan katonai problémák, mint az állandó áthelyezések, a folytonos leszerelések, a lakáskérdések megoldatlansága stb. Ugyanekkor felmerültek már olyan problémák is, amelyek a belső elégedetlenség kialakulására mutattak, mint a korszerű fegyverzet hiányának provokatív felvetése, vagy a szovjet mintájú ruházat megváltoztatásának kérdése. Ezekre a problémákra az aktívák nem tudtak megfelelő választ adni, részben őszinteség hiánya miatt, részben azért, mert a párt politikája ebben az időszakban erősen ingadozott. Jellemző erre, hogy egész röviddel a júliusi KV-ülés előtt a honvédelmi miniszter a Zrínyi Akadémián olyan kijelentést tett, hogy Rákosi távozása a párt éléről nemzeti katasztrófa lenne. Minden jel arra mutatott, hogy az országban érlelődőben van valami, s ha a hadsereg egy tekintélyes részét, különösen a vidéki alakulatokat ekkor még nem is ingatták meg az országos méretű politikai fejlemények, egyre fokozottabban ütközött ki a hadsereg belső vezetési és szervezési hibái miatt előállott elégedetlenség.

A hadsereg fejlesztése során egy olyan túlzott központi vezetés jött létre, ami a parancsnokok önállóságának úgyszólván teljes elvesztéséhez vezetett. A szabályzatokban rögzített jogok mindinkább már csak papíron maradtak meg, éppúgy, mint ahogy eluralkodott a papíron való érintkezés s ennek következtében törvényszerűen a lakkozott jelentések áradata. Az igazság megmondása veszélyes dologgá vált, az öntelt, de tehetségtelen felső vezetők pozícióikat féltve irtóztak a valóságtól. A felső vezetés elszakadt a csapatoktól, azok életét, bajait, harcértékét nem ismerte, nem is ismerhette, s így az alulról jövő helyes kezdeményezéseknek is megszűnt minden érvényesülési lehetősége. A nagyfokú bürokrácia szükségszerűen eltompította a felelősségérzetet, betegessé vált a felsőbb szervek bizalmatlansága az alsóbbakkal szemben (s ennek következtében természetesen megfordítva is), s általánossá vált az alárendeltek mélyesleges bebecsülése. A bürokrácia e melegágyából természetesen következtek olyan intézkedések, hogy még a századgyakorlatok formáját, idejét és végrehajtási módját is a minisztérium szabta meg. Törvénnyé vált, hogy a tisztek beosztásra és rendfokozatra való tekintet nélkül mindenre felsőbb utasítást várjanak, önállóan nem intézkedhettek, minden öntevékenység és önállóság csírájában lett paralizálva.

Az évről évre történő átszervezések, a létszámcsoökkentések nem oldották meg azokat a kérdéseket, amelyekkel ezeket indokolták: a minőségi javulást, a tisztek beosztásának, anyagi helyzetének megszilárdulását. Sok tiszt minden évben más-más beosztásba és más állomáshelyre került (sokan fejlődésük ellenére évről évre alacsonyabb beosztásba), s ez sem politikai, sem fegyelmi szempontból nem vezethetett jóra. A tiszteknek kb. húsz százaléka élt külön családjától. Budapesten mintegy kétezer tisztnek nem volt megfelelő lakása és a 020-as¹ parancs szerint 1956-ban sok tiszt illetménye csökkent. A tisztek egy jelentős része bevonulását megelőzően a polgári életben többet keresett, mint tisztte avatása után, s ugyanakkor éjjel-nappal dolgoznia kellett a hadseregben, hogy

feladatát megfelelően elláthassa. Ez a magyarázata annak, hogy különösen az alsóbb rendfokozatú tisztek jelentős része a tiszti pályát nem tekintette hivatásának és igen sokan kérték leszerelésüket. Lazította a fegyelmet a sok felelőtlen ígéretés, a hosszú és sokszor formálisan (a laktanyától pár száz méterre) végrehajtott táborozás, ami miatt a tisztek és tiszthelyettesek hosszú ideig kényszerültek külön élni családjaiktól és olyan tényezők, mint a beosztottak képességeinek lebecsülése, a velük való foglalkozás hiánya és a róluk való gondoskodás helyett sok esetben a bürokratikus megoldások előtérbe kerülése.

A hivatásos tiszthelyettesi kar megszüntetése után a tisztek tanulási és művelődési lehetősége – szabadidő hiányában – szinte a semmire csökkent. Aláásta a tisztikar hangulatát, hogy a nagyméretű fluktuáció még a politikailag és szakmailag legképzettebbekben is állandó létbizonytalanságot szült, életlehetőségük, pályafutásuk sokszor minden törvényes forma mellőzésével önkényeskedésnek volt kiszolgáltatva (az amúgy is rendkívül kevés jogot nyújtó tiszti törvény gyakorlatilag szinte semmi védelmet nem biztosított). A nagyfokú elkeseredést fokozta az elhárító szervek gyakran önkényes eljárása, mely sok esetben a parancsnokok tekintélyének lejáratásához is vezetett és az az egész szellem, mely mindezt lehetővé tette és kísérte. (Ha ezt nem ismerjük fel, nem láthatjuk meg a magját annak az elkeseredett ÁVH-ellenes magatartásnak, mely a hadseregben belül az októberi napok végén általánosan megnyilvánult.)

A tiszti hivatás lebecsülése, az ezzel járó – sokszor feleslegesen felfokozott – nehézségek sok tisztet megingattak. Ez és a szolgálat ennek következtében történt elhanyagolása kihatással volt az alárendeltekre is. „A 97. lgv. tü. osztálynál rendkívül rossz a tisztek hangulata – mondja egy jelentés. – Rossz a tisztek és harcosok közti viszony, még mindig túrhetetlen durvaságok fordulnak elő és elfogadhatatlanul rossz a harcosokról való gondoskodás. Rossz az étkezés, a ruházat piszkos és rongyos, csupán egy pár kapcát kapnak, illetményüket későn fizetik ki, a harcosoknak nem adnak eltávozást stb. Mindezek következtében a harcosok és a tiszthelyettesek körében elfásultság, a kiképzési feladatok végrehajtásában, a szolgálat ellátásában súlyos hiányosságok és politikai közömböség tapasztalható. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy fegyvelmezetlen-ségek fordulnak elő, hiszen a hiányosságok megszüntetése helyett a személyi állomány hatvan százalékát fenytették meg.”

Senki nem tagadhatja, hogy ilyen és hasonló hiányosságokra nem hívták fel számos esetben a legfelsőbb vezetés figyelmét. A tehetségtelen katonai vezetésnek azonban nem állott érdekében saját súlyos mulasztásainak feltárása. Pártellenőrzés pedig ténylegesen nem volt, illetve teljesen formálissá vált. 1948-ban megszűnt az a felszabadulás óta folytatott gyakorlat, hogy a hadsereg kommunisztái közvetlenül a Párthoz fordulhattak és onnan segítséget is kaptak problémáik elintézéséhez, megszűnt a hadseregben dolgozó kommunistákkal fennállott élő kapcsolat. Pedig ez volt az alapja – az akkor még ellenséges kézben levő vezetés ellenére – a hadsereg bolsevizálásának és annak, hogy a Párt az osztályharcban komolyan támaszkodhatott a hadseregbe (választások, iskolák államosítása stb.). A Párt katonai osztályának Pol. Fcsfség-gé való átalakítása² – minden más pozitívuma mellett – lényegében a hadsereg pártirányításának államosítása volt. A névleges pártellenőrzés másodrendű, befolyással nem rendelkező em-

berek kezébe került, akik minden jóindulat mellett is cselekvésképteleneknek bizonyultak, a tényleges pártellenőrzést a párt- és hadseregvezetés perszónaluniója megszüntette. A hadsereg – annak kézbevételeitől kezdve – tabuvá vált, melyhez csak egy legszűkebb – hozzá nem értő és az élettől elszakadt – körnek volt joga hozzányúlni. A párt legfelsőbb vezetését súlyos felelősség terheli, mert a legkomolyabb jelentéseket és figyelmeztetéseket is legfeljebb olyanokkal vizsgálta felül, akik magukért a hibákért nagymértékben felelősek voltak, vagy egyszerűen – „magasabb szempontok alapján” – figyelembe se vette az ilyen jelzéseket.

A hadsereg 1950-ben kezdődött felfejlesztése jelentős negatívumokat is hordott magában, ami természetes is, ha figyelembe vesszük, hogy 1950 és 51 között a tiszti létszám csaknem megháromszorozódott, 1950 és 53 között majdnem hatszorosára emelkedett. Ez a tisztikar rendkívüli mértékű felhígulásával járt, hisz a tiszteket is úgyszólván toborozták. Ezt a hátrányt azonban viszonylag könnyen lehetett volna leküzdeni. A hadsereg tragédiája tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor a hiú és karrierista Farkas Mihály keresztülerősöskolta, hogy az általa is legképzetlenebbnek tartott, képességek és jellem dolgában egyaránt gyenge Bata kerüljön a honvédelmi miniszteri székbe.³ Ez volt a felső vezetés hanyatlásának kiindulópontja. A hadsereg kommunista vezetőiben az elégedetlenség olyan méreteket öltött, ami a miniszter és akkori első helyettese között a hadseregben megengedhetetlen formákhoz vezetett. Megkezdődött a tehetséges kommunista káderek üldözése, leváltása és a magasabb parancsnoki kar karrierista és züllött elemekkel való feltöltése. A döntő beosztásokat minden tekintély nélküli, gyenge képességű vezetőkkel töltötték be. Ezek nagymértékben támaszkodtak a régi hadsereg rutinos tisztjeire (mert ezektől nem kellett félteniük pozíciójukat), s igyekeztek kitérni mindenkit, akiben maguknál több tehetséget sejtettek. A bajokat tetézte a következetlen és lelkiismeretlen káderpolitika, amely a hadsereg tisztikarának csaknem minden rétegében komoly elégedetlenséget szított. Sértve érezték magukat azok, akiket a párt 1945–46-ban küldött a hadseregbe, mert őket a 48–49-es káderekkel szemben csak másodrendűeknek tekintették (lásd tiszti törvény) sértve a régi munkásmozgalmi harcosok és a volt partizánok, akiknek jelentős részét az utóbbi évek folyamán különböző indokokkal elbocsátották a hadseregből, sértve az értelmiségiek – mérnökök, orvosok –, akik a polgári viszonyoknál kedvezőtlenebb anyagi körülmények közé kerültek és megbecsülést csak ritka esetben élveztek, és sértve a volt horthysta tisztet, akiknél a következetlen káderpolitika rendkívüli bizonytalanságot idézett elő. Ez utóbbiak jó része a vezérkarnál, a hadtest törzseknel és a fegyvernemek parancsnokságain, valamint az akadémiákon összpontosult, s ez a későbbiek folyamán súlyos hibának bizonyult. Nagyrésztük sértődött volt azért is, mert magasabb rendfokozata ellenére fiatalabb és alacsonyabb rendfokozattal bíró parancsnokoknak voltak alárendelve. Ily módon az 1948-ban az V. országos katonai pártkonferencián lezárt régi tiszt–új tiszt probléma 1950–51-re régi tiszt–új tiszt és 48 előtti – 48 utáni tiszt problémává bővült. Rontotta a hangulatot a hadseregből leszerelt tisztekkel való törődés teljes hiánya és sok más, a lélektelen bánásmódból fakadó probléma, különösen az idősebb, tapasztaltabb elvtársaknak a hamis „fiatalság előre” jelszóval való

háttérbe szorítása. Jellemző erre, hogy az elvileg nagy tapasztaltságot követelő pártmunkásoknak több mint 80 százaléka 30 évnél fiatalabbakból tevődött össze.

Részben ez is oka volt annak, hogy a hadsereg pártéletében is komoly hiányosságok mutatkoztak. Fokozott mértékben nyilvánult meg a pártmunkában a parancsolgatás, egyes vezető funkcionáriusok akaratának feltétlen érvényesítése, a csalhatatlanság hite. Nem egy elvtárssal előfordult, hogy pártértekezleten, pártaktíván bírálatának elmondása közben egyszerűen leütötték vagy ledorongolták. Általános gyakorlattá vált a pártrendezvényeken, hogy a legmagasabb rendfokozatú jelenlevő véleménye dominált. Ez a helytelen és pártszerűtlen gyakorlat oda vezetett, hogy a párttagság nagyobb része passzívvá vált, az önálló véleményalkotás elhalt, a proletártudat elaludt és a kommunisták egy részéből bölintőjánosok nevelődtek.

Az előmenetelnél döntő mértékben esett latba, hogy ki mennyire osztotta előjárói, parancsnokai véleményét, és így sokszor nem a legmegfelelőbbek, a legrátermettebbek kerültek a fontos beosztásokba. A képzettség és a rátermettség hiánya az októberi események során nem egy vezetőnél a legdöntőbb pillanatokban ütközött ki.

Elterjedt az az önelégült vélemény, hogy a hallgatás, a tudomásulvétel beleegyezésnek tekinthető. A felső politikai vezetés évek óta olyan pártéletet diktált, amelyben nem nyílt lehetőség alkotó vitákra. A pártszervezetek sok helyen a parancsnokok és politikai helyetteseik eszközeivé váltak és szavazógépül szolgáltak a felsőbb – sokszor népszerűtlen és erőltetett – utasítások és az előjárók által sugalmazott feladatok elfogadtatására. Ilyen körülmények között a korábban aktív tisztek nagy része politikailag passzívvá vált, s mintegy külső szemlélőként várta a politikai helyzetnek és ezen belül önsorsának javulását.

Az agitáció elszakadt az élettől, az események uszályába került és defenzívába szorult. Ennek nagymértékben voltak okai az elkövetett politikai hibák, nem kis mértékben azonban az, hogy a hadseregben a tájékoztatás nehézkes és hézagos volt. A parancsnokok és politikai munkások gyakran csak a személyi állománnyal egy időben, az újságok hasábjairól értesültek fontos kérdésekről, s így nem is készülhettek fel időben azok esetleges megválaszolására. Az agitációból hiányzott a közvetlen hang és az őszinteség. Kinyilatkoztatásszerűvé vált, nem érvelt, hanem „közölt”, nem meggyőzött, hanem „tudatosított”. Általánossá vált, hogy a kinyilatkoztatott szempontokkal ellentétes hozzászólásokat, vagy akár kérdéseket megválaszolás helyett mint „téves”, „ellenséges” nézeteket marasztalták el. Így egyre kevesebb vélemény és probléma hangzott el nyíltan s nem is sikerülhetett elérni az agitáció tulajdonképpeni feladatát, az emberek megnyerését, lelkesítését és mozgósítását. Mondvacsinált ürügyekkel lettek elkendőzve a szocializmus építése terén jelentkező nehézségek és takargatva az elkövetett hibák. Ez annál súlyosabban esik utólag a latba, mert ha időben került volna feltárássra az ország politikai helyzete, ha a meglevő restaurációs erőket a tények alapján a valóságnak megfelelően mutattuk volna be, ez még sok mindent kedvező irányban befolyásolhatott volna. Semmi mással, mint a hibák elkendőzésével nem lehet magyarázni azt a súlyos mulasztást, hogy a pártmunka gyakorlata nem fordított kellő figyelmet a sovinszta és nacionalista irányza-

tok elleni harcra és nem számolt azzal, hogy a reakciós Horthy-rendszer által 25 éven keresztül terjesztett fasiszta ideológia milyen virulens.

Az élet bebizonyította, hogy elméleti síkon folyó támadást nem lehet csak adminisztratív eszközökkel, szűkszavú párthatározatokkal megsemmisíteni, hanem bátran, erélyesen kell szembeszállni a támadással és a szükséges adminisztratív intézkedések mellett elvileg kell megsemmisíteni az antimarxista ellenséges nézeteket. A jobboldali nézetek ellen azonban semmiféle eszmei harc nem folyt, a pártpolitikai munkára a meggyőzés, a politikai tömegmunka, a pártszereű munkastílus háttérbe szorulása és adminisztratív eszközökkel való felcserélése volt jellemző. A politikai apparátus pártjellege háttérbe szorult, s túlzottan előtérbe került annak állami funkcióból eredő katonai jellege, kincstári mivolta. Formálissá vált az ifjúság körében végzett nevelőmunka is, s a DISZ-szervezetek nagymértékben a kiképzés megjavítását szolgáló, határozó testületté váltak.

Erősen visszaütt az a dogmatizmus is, amely a politikai munkában, a propagandában az évek során eluralkodott. Ahelyett, hogy a hadsereg fiatal tisztjeit az alapvető kérdések széles körű feltárásán keresztül neveltük volna kommunistává, velük a dogmák széles körű gyűjteményét magoltattuk, nem tanítottuk meg őket önálló gondolkodásra, nem fegyvereztük fel őket eléggé a munkásmozgalom rendkívül széles és rugalmas tapasztalataival. Komoly mértékben ezzel magyarázható az, hogy kellően meg nem alapozott felfogásuk könnyen adott helyt a nagy számban felbukkanó ellenséges nézeteknek és csapott át az egyik szélsőségből a másikba, a baloldali szektásságból a revizionizmusba. Ez az oka annak a bizonytalanságnak, amely a bonyolult ellenforradalmi viszonyok között tájékozódásképtelenné tette nemcsak a politikailag ingadozókat, de azokat a jóakaratókat is, akik nem tanulták meg, hogy önállóan, felettes szervek véleményének ismerete nélkül is tudjanak bonyolult kérdésekben állást foglalni.

Mindezen hiányosságok ellenére azonban rá kell mutatni arra is, hogy a hadsereg ezen időszak alatt minden szempontból nagy fejlődésen ment keresztül. Nagy számban nevelődtek ki tehetséges, a néphez hű parancsnokok, nőtt a tisztek katonai képzettsége, politikai tudása, kulturális és szellemi színvonala. A hadsereg nagymértékben betöltötte az ifjúság nagy nevelőiskolájának szerepét, a soraiból leszerelt tartalékosok sok helyütt lettek jó tanács- és tsz-vezetők, DISZ- és pártfunkcionáriusok, a vidék kulturális életének szervezői.

A KV júliusi határozata⁴ komoly lépést jelentett előre a párt és a dolgozó nép egységének megszilárdításához, a hadsereg erkölcsi-politikai állapotának megszilárdításához. Egyes következetlenségek és újabb politikai hibák azonban lehetőséget adtak a szocializmussal szemben álló és azzal leszámolni akaró ellenséges erőknek arra, hogy a hibák felnagyításával és azok kihasználásával befolyásukat növeljék. Jóllehet mi a múltban nagyon sokszor hangsúlyoztuk, hogy a hadsereg nincs kínai fallal elválasztva az ország lakosságától, hogy az országban terjedő hangulat, az osztályok mozgása, tevékenysége a hadseregre is kihat és annak soraiban is érezteti hatását, nem ismertük fel idejében azt a veszélyt, hogy a párt vasfegyelmének mindennemű gyengítése az osztályellenséget erősíti a proletáriátus elleni harcában. Éppen mert ezt a harcot

elmulasztottuk, válhatott és szélesedhetett a személyi kultusz és annak káros következményeinek bírálata a marxizmus–leninizmus bírálataivá. Nem ismerjük fel idejében, hogy azok a hibák, amelyeket a revizionisták a proletárdiktatúra lényegében keresnek, éppen abban keresendők, hogy a proletárdiktatúrát sok esetben nem helyesen alkalmazták, hogy nálunk lényegében nem volt proletárdiktatúra.

Ez tette lehetővé azokat a revizionista nézeteket is, melyek a munkásosztály vezető szerepének megítélésével kapcsolatban felmerültek. Az hiba volt, hogy a hadseregben gyakran kiváló szakembereket, képzett értelmiségieket indokolatlanul háttérbe szorítottak, hogy nem használták fel tapasztalataikat, sőt egyes esetekben helytelen, meg nem engedhető módszereket alkalmaztak. De az, hogy a hadsereg vezetőinek többsége a munkásosztály soraiból került ki, semmi esetre sem hiba volt, hanem éppen eredményeink egyik alapfeltétele.

Károsan hatott ki a hadsereg hangulatára a pacifista nézetek elterjedése, ami ellen semmit nem tettünk, s így megerősödtek olyan tendenciák, amelyek a hadsereget a megnyugvás, a pacifizmus irányába terelték. Nem ismertük fel idejében kellően a nemzeti kommunizmus eszméinek ártalmasságát és antileninista voltát, azt, hogy ezek az eszmék kizárólag a szocialista tábor szétszakítására, a szocialista országok népeinek egymással való szembeállítására alkalmazsak.

Tényként kell azonban leszögezni, hogy mindezek az ártalmas nézetek nem hatolhattak volna be a hadsereg soraiba, ha nem hatoltak volna be előbb a Nagy–Losonczy csoporton keresztül a pártba, ha ez a csoport nem bomlasztotta volna belülről is a párt sorainak egységét és ha nem terjeszthette volna a párton belülről is revizionista nézeteit és a nacionalista hangulatot. Mindez azt bizonyítja, hogy a hadsereg politikai egysége a párt egységének függvénye, ha a pártnak nincs egység, előbb–utóbb a hadseregen belül is bekövetkezik a bomlás.

A nézetekben fennállott zűrzavar, a revizionizmus elterjedése vezetett oda, hogy a hadseregbe is behatolhatott olyan ellenséges, antimarxista nézet, mintha a szocialista országokban a burzsoázia hatalmának megdőntése után rögtön megszűnne az osztályharc, mintha a hatalomból eltávolított kizsákmányoló osztályok és lakáik nem használnák fel a proletárdiktatúra és a pártvezetés legkisebb gyengülését, hogy a külföldi imperialistákkal szövetségben aktív harcot kezdjenek a népi demokratikus rendszer ellen. Így a forradalmi éberség ténylegesen csökkent akkor, amikor annak fokozására rendkívül nagy szükség lett volna.

Politikai nevelőmunkánknak egyik döntő hiányossága volt, hogy abban kevés szó esett a belső ellenségről, a vele szembeni gyűlöletről és az ellene követendő magatartásról. Jó néhány éven keresztül minden tiszt és tiszthelyettes, de minden harcos is évente megtanulta – és nagyrésztük nyilván jól el is felelte – a hadsereg kétféle funkcióját, a belső ellenség elleni harcról azonban ezenkívül legfeljebb az eskü letételekor esett szó. Ez a funkció 1948 után egy újonnan felállított, külön szerv feladatává vált, ami önmagában kisebb baj lett volna, ha a két szerv vezetése és személyi állománya között megfelelő lett volna az összhang. Ezt azonban – különböző okok miatt – nem sikerült elérni, sőt a hadsereg és a belügyi szervek alárendeltségébe tartozó fegyveres erők között

mind feszültebbé vált a helyzet. Az önhitt politikai vezetés, mely az erről szóló jelentéseket is hónapokon át mint rémképeket félretetette, sőt később a belső hangulatjelentések elkészítését is megtiltotta, egy belső ellenforradalmi megmozdulást el sem tudott képzelni. Ennek következtében a hadsereg belső karhatalmi feladatokra, ellenforradalmi csoportok elleni harcokra egyáltalán ki sem lett képezve. Ily módon az egyik funkció teljesen el lett hanyagolva, a másik, a külső ellenség elleni harci szellem – politikai hibák következtében – alá lett ásva. A Magyar Néphadsereget 1945-ben a fasizmus elleni küzdelemre szerveztük, s a második világháború befejezése után rögtön újabb harci cél állott előtte, az angol–amerikai imperialisták s az általuk nyugaton tömörített magyar fasiszta csapatok (Szügyi, Kisbarnaki Farkas Ferenc csapatai, csendőrök stb.) esetleges támadásának elhárítása. 1949-től a hadsereget – a nyugati veszély obligát hangoztatása mellett – Jugoszlávia elleni ténykedésre készítették elő. Mikor ez a koncepció megbukott, komoly válságot idézett elő a hadsereg hangulatában, amelyet a régi harcosokra emelni, különösen az Ausztria semlegesítése után bekövetkezett hamis illúzió következtében, nem sikerült. A hadsereg létszámát – a nemzetközi helyzet enyhülésére hivatkozva – csökkenteni és harci szellemét egyidejűleg fokozni – fából vaskarikának bizonyult. Ily módon 1956 októberében, egy ténylegesen válságos helyzetben a hadsereg harc készsége jelentős mértékben eltompult volt.

Fokozta a megnyugvást, hogy az október 6-a után megszigorított hadművelési szolgálatot rövidesen eltörölték, s hogy a lengyel események hatására október 20-án végrehajtott biztonsági rendszabályokat (összekötők kiutazása a hadosztályokhoz, őrségek megerősítése, karhatalmi riadótervek felülvizsgálása, teljes készenléti állapotba állítás) 21-én este leállították. Ily módon, elsősorban a felső vezetés hibájából október 23-a a hadsereget teljesen készületlenül találta, jóllehet egy sor jel arra mutatott, hogy koránt sincs ok a megnyugvásra.

A hadsereg egyes szerveinél, különösen az akadémiákon és a vezérkarnál már hosszabb idő óta aggodalomra adott okot a helyzet. A XX. kongresszus által feltárt hibák és hiányosságok elleni harc zászlaja alatt október 23-a előtt már erős jobboldali nyomás nehezedett a hadseregére. Különösen az akadémiákon és ezen belül elsősorban a társadalomtudományi tanszékeken uralkodott el élénk revizionista hangulat. A burzsoá nézetek behatoltak a hadsereg soraiba, erős pacifizmus ütötte fel a fejét (Jugoszlávia, osztrák semlegesség) egyre erősebbek lettek, valósággal offenzívává fejlődtek a burzsoá demokratikus követelések, mint a szabad bírálat joga, mely alatt elsősorban a parancsnokok szabad bírálatát kellett érteni. Fokozta a revizionista hangulatot a jugoszláv értékelésben bekövetkezett alapvető változás és felütötte fejét a szovjetellenesség. Hamis híreket terjesztettek a tanácsadókról, egyre többször merült fel a szovjet csapatok ittlétének kérdése és az egyenruhaprobléma. Erősödött az Írószövetség, az Újságíró Szövetség és a Petőfi Kör befolyása. A Zrínyi Akadémián pódiumot adtak Háy Gyulának és Aczél Tamásnak⁵ nézeteik kifejtésére és vita provokálására, erősödött a Nagy Imre melletti hangulat és növekvő befolyásra tettek szert az ifjúság akkor már egészségtelen irányba menő követelése. 22-én a katonai akadémiák küldöttei már megjelentek az egyetemi gyűléseken és felvették a kapcsolatot az egyetemi ifjúság tüntetést szervező vezetőivel.

Október 23-án 9 órakor a Petőfi Akadémia röpgyűlést tartott, amely felhívással fordult az egyetemi ifjúsághoz: „Mi, a lánglelkű szabadságharcosról, Petőfi Sándorról elnevezett katonapolitikai akadémia beosztott tisztjei és hallgatói egyetértünk a magyar egyetemi ifjúság jogos és igazságos követeléseivel és azokat támogatjuk. A nép fiai vagyunk, eskünkben is a népre esküdtünk. A néppel tűzön-vízen át harcolunk.” Ezt a felhívást öt főből álló bizottságok juttatták el az egyetemekre, ahol az akkor tartott gyűléseken – nagy lelkesedéstől kísérvé – felolvasták a határozatot. Ekkor született meg a jelszó: „Velünk a hadsereg!” Ezzel egyidejűleg a Kossuth Akadémián tartott konzultáción már hasonlóképpen követelték a párt és a hadsereg egyes vezetőinek leváltását, felvetették a szovjet csapatok itt-tartózkodásának, a magyar uránnak és Nagy Imre rehabilitálásának kérdését, és délben már követelések hangzottak el az egyenruha, a címer és az Akadémia belső életének a megváltoztatására. Az OLP-n⁶ 23-án délelőtt már az egyetemi ifjúság pontjait vitatták, amellyel a tisztek legtöbbje egyetértett. 14 órakor a Petőfi Akadémia küldöttsége megjelent a Zrínyi Akadémián, ahol a társadalomtudományi tanszéken ülést tartottak, táviratot küldtek a lengyel Katonai Akadémiának – együttérzésről biztosítva a lengyel eseményekkel kapcsolatosan tanúsított magatartásáért – és néhány ellenvéleménnyel szemben elfogadták az egyetemisták követeléseit, beleértve a szovjet csapatok kivonását, a címer megváltoztatását és a többpártrendszer bevezetését is.

Hasonlóképpen tájékozottak voltak a készülő eseményekről a hadsereg különböző alakulataihoz kiképzésre bevonult egyetemisták, akiknek kiképzése éveken át megoldatlan probléma maradt. A viszonylag rövid kiképzési idő alatt sem a feladatokat nem sajátították el kellően, sem a hadsereget nem sikerült megszerettetni velük. Különösen hozzájárult ahhoz az, hogy náluk szellemileg, a kultúra és tanultság terén lényegesen alacsonyabb fokon álló kiképzők foglalkoztak velük, akik sem a kellő hangot nem tudták megtalálni, sem saját kisebbségi érzetüket nem voltak képesek legyűrni, s így a hadsereg tekintélyét is lejáraták. Az őszi kiképzés befejezése előtt álló néhány ezer egyetemi hallgató zöme a személyügyi csoportfőnökség utasítására október 20-án törzsekbe nyert beosztást. Ezek az egyetemisták részben előre tudtak a 23-i eseményekről, több helyütt 23-ára eltávozást kértek és kaptak Budapestre, és csaknem mindenütt aktívan bekapcsolódtak az ellenforradalmi események meggyorsításába. Sok helyütt ők lettek rövidesen az ellenforradalom fő hangadói, az ellenforradalmi követelések első szószólói.

Azt, hogy a hadsereg vezetői egyáltalán nem ismerték az ország hangulatát, mutatja, hogy 22–23-ára magasabb parancsnoki értekezlet volt egybehíva, hogy a csapatok teljesen tájékoztatás nélkül voltak, semmit nem tudtak a várható eseményekről, és hogy előzetesen még riadókészültség sem volt elrendelve. A vezetés tehetetlenségére és tisztánlátásának hiányára jellemző, hogy 23-án délelőtt, amikor a pesti alakulatok jó része már készen állt a délutáni eseményekre, a helyőrség-kommandáns még semmiféle utasítást nem tudott kapni előljáróitól.

A felső vezetés képtelen volt felmérni az események kimenetelének lehetőségét. 23-án 14 órakor a miniszternél értekezlet volt, amelyen Bata és Hazai

elvtársak az aggodalmaskodókat rémképlátással vádolták és olyan döntést hoztak, hogy a hadsereg szervezeten nem is vesz részt a felvonuláson, egyénileg helyes, ha kimennek a tömeg megnyugtatójára. Készültséget „nem kell pánikot csinálni!” jelszó alatt még délután sem rendeltek el, a tisztekkel leadatták szolgálati fegyvereiket és csak a késő délutáni órákban rendeltek be a HM-be néhány fontosabb vezetőt. Miután az akadémiáknak nem zárt rendben engedélyezték a felvonulást, a Petőfi Akadémia zárt rendben, forradalmi dalokat énekelve vonult a Bem térre, ahol lelkesen, „a hadsereg velünk van!”, felkiáltásokkal fogadták azok a tömegek, melyek egyidejűleg már „vesszen Gerő!”-t kiáltottak, s melyek röviddel később megkezdték a vörös zászlók elégetését.

A hadsereg tüntetésben való részvételének engedélyezése, amely mind katonailag, mind politikailag döntő hibának bizonyult, csak egy, ha talán a legfontosabb is, azon elemi katonai hiányosságok közül, amelyek a rövidesen fegyveres felkelésbe átcsapó tüntetés kapcsán, rögtön annak kezdetén nyilvánvalóvá váltak.

A katonai téren elkövetett hiányosságok közül 23-án estére már a következőket lehetett megállapítani:

1. Az előzetesen kidolgozott intézkedések a hadsereg előkészítésére – eddig felderítetlen okokból – nem lettek végrehajtva.

2. A hadsereg diszlokációja karhatalmi feladatok ellátására nem volt alkalmas. Olyan döntő jelentőségű városokban, mint Budapest és Pécs, bizonyos értelemben Szeged, számottevő katonai erő nem volt.

3. Budapesten a karhatalmi szolgálat az akadémiákra és a tiszti iskolákra volt felépítve, ami egyrészt azért bizonyult helytelennek, mert a személyi állomány ingadozása itt volt a legnagyobb, másrészt, mert a kihelyezések, kintlakási engedélyek stb. következtében a teljes létszámmal soha nem lehetett számolni. A gyakorlat bebizonyította, hogy a karhatalmi tervet Budapesten nem lehetett végrehajtani, az akadémiákon éppen szabadságolások voltak, tűzeralakulatoknál szintén, a tisztikar egy része leszerelés alatt állt, más része bizonytalanságban élt, mert várta a leszerelési parancsot. (Október 10-ig a létszámcsökkentésnek mintegy 55 százaléka került végrehajtásra.)

4. Hamisan értelmezett takarékosági rendszabályok súlyos helyzetet teremtettek. A harci riadó végrehajtását akadályozta a gépkocsik előzetesen történt összevonása, a támadókkal szembeni ellenállást az őrségek létszámának nagymértékű csökkentése, részben polgári fegyveres őrökkel való helyettesítése.

5. Bebizonyosodott behívási rendszerünk helytelensége is, mert az alakulatok legénysége lakóterületére került behívásra. Pesterzsébeten például a katonák azonnal kijelentették, hogy nem hajlandók a tömegre lőni, mert annak soraiban esetleg saját családtagjaik is ott voltak.

Mindezek a hibák azonban nem estek volna döntően latba, ha a KV következetlensége miatt nem ingott volna meg a bizalom a vezetésben és nem merült volna fel az a kérdés, hogy a hadsereget nem klikk-érdekeknek akarják-e alárendelni. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a hadsereg vezetői között nagyszámban voltak Nagy Imrének hívei, elsősorban a katonai akadémiák és a tiszti iskolák társadalomtudományi tanszékein, a HM csoportfőnökségein, az egyetemi tanszékeken és az egészségügyi intézményeknél, megérthetjük – bár el

nem fogadhatjuk – a vezetés tétovázását, bizonytalanságát és végső fokon összeomlását.

Figyelembe kell venni azt is, hogy az elmúlt idők politikai oktatása sok tekintetben lepergett a tisztekről és harcosokról egyaránt. A szavak és a tettek közötti különbséget a katonák látták és megjegyezték maguknak. Egy dolog azonban rendkívül mélyen beivódott a személyi állomány tudatába: az, hogy a hadsereg néphadsereg és „a néppel tűzön, vízen át” együtt halad. Amikor pedig kritikus lett a helyzet, sem a katonák, sem a tisztek nem értették meg, nem ismerték fel, hogy a „nép”, a „tömeg” rendkívül vegyes osztályhelyzetű és politikai állásfoglalású emberek gyűjtőmedencéje. Nem értették meg, hogy súlyos bűnt követnek el a szocializmus, a dolgozók ügye ellen, ha a saját érdekeik ellen harcba induló tömegeket támogatják.

Éveken keresztül hirdettük és hittük a párt teljes egységét, a néphadsereg teljes egységét és október 23-án, a legkritikusabb pillanatban széthullott a pártvezetés egysége és így szükségszerűleg a néphadsereg vezetésének egysége is. Amikor a legnagyobb szükség lett volna rá, nem volt szervezett belső erő, amely fel tudta volna venni a harcot és csírájában tudta volna elfojtani az ellenforradalom puccskísérletét.

JEGYZETEK

1. A Honvédelmi Miniszter 020/1956. számú parancsa a hivatásos állomány illetményrendszeréről.
2. A Politikai Főcsoportfőnökség 1949. február 1-jén kezdte meg működését.
3. Bata István 1953. július 4-től 1956. október 27-ig honvédelmi miniszter.
4. Az MDP Központi Vezetőség 1956. július 18-i ülése.
5. Háy Gyula és Aczél Tamás 1956. október közepén tartottak előadást a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián.
6. Országos Légvédelmi Parancsnokság.